

ΗΘΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΥΞΗΣΕΙΣ ΤΙΜΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Περίληψη

Μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη και ειδικότερα μετά από το καλοκαίρι του 2003 έως την άνοιξη του 2006 οι τιμές συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκαν ραγδαία. Η εξέλιξη των τιμών στα τρόφιμα, στα πανωτόκια των τραπεζών και στον τουριστικό τομέα αφενός, ειδικότερα όμως η συμπεριφορά της αυθάρτητης αύξησης των τιμών των άνω προϊόντων και υπηρεσιών, χωρίς την ουσιαστική παρέμβαση του κράτους στη διαμόρφωση των τιμών, οδήγησε και οδηγεί σε κατάφορες κοινωνικές αδικίες και προβληματισμούς. Βασικά ανατρέπεται η θεωρία της εύρυθμης λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς και επιτρέπονται πρακτικές αγοράς με μονοπωλιακούς όρους λειτουργίας. Η άνω εξέλιξη δεν αντιβαίνει μόνο στο σύστημα της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, αλλά δημιουργεί και εύλογα ερωτηματικά σχετιζόμενα με τις έννοιες της γενικά αποδεκτής ηθικής και δικαιοσύνης, όπως αυτές διατυπώθηκαν από τον Αριστοτέλη, τον Καντ, τους Πατέρες της Εκκλησίας και τους σύγχρονους κοινωνικούς φιλοσόφους. Το μέγεθος και οι διαστάσεις του άνω προβλήματος γίνονται ολοφάνερα με την συγκριτική παράθεση στοιχείων που αφορούν την τιμολόγηση αντίστοιχων και ομοειδών προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες-μέλη της ΕΕ, με αποτέλεσμα η διάσταση της κοινωνικής ευθύνης των ελληνικών εταιριών να οδηγείται στην ανυπαρξία.

Abstract

After the accession of Greece to the European Euro Zone and especially after the summer 2003 and up to the autumn time 2007 the prices for certain goods and services were strongly increased. The development of the prices for food, interest rates of banks and the development in the tourism sector on the one hand, but especially the behavior of the uncontrolled increase of the prices of the above mentioned products and services without the essential governmental price control, led and is still leading to terrible social injustice and problems. Basically the theory of the well functioning of the free market is at stake and practices with monopolistic market terms are allowed. The above mentioned development is not only contra-dictating the system of the free market, but creates certain questions related with the definition of the general accepted terms of ethics and justice as they have been defined by Aristotle, Kant, the fathers of the Church and the modern social philosophers. The extent and the dimensions of the above mentioned problems become quite apparent with the comparative data analysis concerning the pricing of related and similar products and services in Greece and in other member-countries of the E.U. so that the dimension of the social responsibility of the Greek firms is diminishing.

JEL Classification: D01, D6.

Key words: Ethics, Prices, Social, Responsibility.

Σάββας Χ. Μαυρίδης
ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Savas X. Mavridis
TEI of Thessaloniki

1. Η οικονομική διάσταση της ηθικής.

Πνευματικός πατέρας της ηθικής θεωρείται ο Σταγειριώτης φιλόσοφος Αριστοτέλης. Η ηθική υιοθετήθηκε από τον Χριστιανισμό, για να γίνει τελικά αντικείμενο επισταμένης έρευνας από τον Kant, έναν από τους κυριότερους εκπροσώπους του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Σχετικά με τις οικονομικές δοσοληψίες πίστευε ο Αριστοτέλης, ότι η απόκτηση χρήματος μέσω χρήματος, αντίκειται στους νόμους της φύσης, διότι, όπως τονίζει, το χρήμα εφευρέθηκε ως ανταλλακτικό μέσο. Πιο συγκεκριμένα ο Αριστοτέλης εκφράζει την αντίθεσή του με τον πλουτισμό μέσω του τοκισμού ως εξής: «*Θθεν και τούνομα τούτ' ειληφεν όμοια γαρ τα τικτόμενα τοις γεννώσιν αυτά εισίν. Ο δε τόκος γίνεται νόμισμα εκ νομίσματος, ώστε μάλιστα παρα φύσιν ούτος των χρηματισμών εισίν*»⁽¹⁾. Στόχος του Αριστοτέλη είναι προφανώς να δείξει ότι με την αύξηση των τόκων δημιουργούνται μεν εισοδήματα για κάποιους, χωρίς όμως να αυξάνονται τα αγαθά της ίδιας της κοινωνίας. Αφαιρείται η αγοραστική δύναμη από ορισμένα άτομα και γίνεται κτήμα κάποιων άλλων, πρότυπο οικονομικής συσσώρευσης, στο οποίο βραδύτητα σε μεγάλο βαθμό ο μονομερής πλουτισμός των ολίγων στην Ελλάδα, πρακτική η οποία κάθε άλλο παρά υπηρετεί μακροπρόθεσμα με το γενικό συμφέρον μιας κοινωνίας.

Τον τοκισμό ως πρακτική κατηγόρησαν επίσης οι Πατέρες της Εκκλησίας Ιωάννης ο Χρυσόστομος και Βασίλειος ο Μέγας. Γράφει, συγκεκριμένα, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος: «*Επί μιν των χρημάτων των αισθητών απηγόρευσε τον τόκων λαμβάνειν, επί δε των πνευματικών αυτός απαιτεί υπισχεΐται*»⁽²⁾. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας, ο ανατοκισμός αντιβαίνει στο πνεύμα και στο γράμμα της ελληνορθόδοξης παράδοσης. Την ίδια πρακτική, άλλωστε, εφάρμοζε και η Καθολική Εκκλησία, η οποία απαγόρευε στους πιστούς να κοινωνήσουν, όταν δάνειζαν χρήματα αντί καταβολής τόκου, πράγμα που δεν ισχύει για τους Προτεστάντες και στους Εβραίους⁽³⁾. Ο Bertrand Russel στο έργο του *A History of Western Philosophy*, υποστηρίζει ότι τόσο ο Αριστοτέλης, όσο και καθολική εκκλησία, τάσσονταν κατά του τοκισμού των χρημάτων, σε αντίθεση με τους Εβραίους και Ευαγγελικούς, διότι οι πρώτοι ήταν κυρίως γαιοκτήμονες και οι δεύτεροι κυρίως έμποροι και χρηματιστές⁽⁴⁾. Γι' αυτό το λόγο, βάθαινε όλο και περισσότερο ο Αντισημιτισμός στους κύκλους των Καθολικών, επισημαίνει ο ίδιος. Η αντίθεση λοιπόν των ανωτέρω με τον τοκισμό, οφείλεται στο γεγονός, ότι μια ενδεχόμενη απαγόρευση του δε θα έβλαπτε τα συμφέροντά τους⁽⁵⁾.

(1) Αριστοτέλης, *Πολιτικά* (1958), 1258β, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.

(2) Βενεδίκτου Ιερομονάχου Αγιορείτου (1994), ΜΑ', ΕΠΕ 3, 674, σελ. 714.

(3) Weber, M. (1985), *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*, J. C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, σελ. 340 κ.ε..

(4) Bertrand Russel, *A History of Western Philosophy*, George Allen & Unwin, London 1945, σελ. 208-209.

(5) ό., α., σελ. 209.

Ηθικός τρόπος ζωής κατά τον Kant, σημαίνει να συμπεριφέρεται κανείς κατά τρόπον που το αξίωμα της δικής του συμπεριφοράς να ισχύει ως οικουμενική αρχή εξίσου και για όλους τους άλλους⁽⁶⁾. Ο καντιανός ορισμός της ηθικής παρουσιάζει κοινά στοιχεία με τον ορισμό της δικαιοσύνης του Αριστοτέλη, σύμφωνα με τον οποίο η δικαιοσύνη εδραιώνεται κυρίως σε εκείνες τις κοινωνίες, στις οποίες το καλό του ατόμου ταυτίζεται με το καλό του συνόλου⁽⁷⁾. Και στους δύο ορισμούς δίνεται μεγάλη έμφαση στο κοινωνικό σύνολο, χωρίς όμως να υποβαθμίζεται και η σημασία του ατόμου. Η ουσία λοιπόν τόσο της ηθικής όσο και της δικαιοσύνης, αποτελεί μια συνάρτηση της οποίας το ένα σκέλος είναι το άτομο και το άλλο το κοινωνικό σύνολο. Ως εκ τούτου, ο καντιανός ορισμός της ηθικής είναι πληρέστερος απ' ότι οι μονόπλευρες θέσεις του Αριστοτέλη και των εκκλησιαστικών πατέρων που προαναφέρθηκαν.

Αργότερα ο Max Weber με το έργο του «*Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του Καπιταλισμού*» θα ασχοληθεί με το ζήτημα της ηθικής από μια άλλη σκοπιά. Στη μελέτη αυτή, ο ιδρυτής του ορθολογισμού Max Weber πραγματεύεται τη σχέση θρησκευτικού δόγματος και εμφάνισης του καπιταλισμού στην προτεσταντική Ευρώπη⁽⁸⁾. Ο Weber σ' αυτή του τη μελέτη υποστηρίζει προκρίνει ότι ο επιχειρηματίας πρέπει να διάγει ασκητικό τρόπο ζωής για να φέρει εις πέρας την αποστολή του, για την οποία εκλήθη από τον θεό και η οποία συνίσταται στην ανάπτυξη των οργανωτικών του ικανοτήτων και στην παραγωγή αγαθών ωφέλιμων για τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο⁽⁹⁾.

Τον 20ο αιώνα ο Αμερικανός κοινωνικός φιλόσοφος John Rawls δέχεται την ύπαρξη των οικονομικών ανισοτήτων ως θεμιτή και ηθική, στην αμοιβή εργασίας, στα περιουσιακά στοιχεία κλπ., υπό την προϋπόθεση όμως ότι παρέχονται ίσες ευκαιρίες σε όλους, καθώς και όταν αυτές αποβαίνουν σε μεγάλο βαθμό προς όφελος των ολιγότερο ευνοημένων της κοινωνίας⁽¹⁰⁾.

Ποια είναι η εικόνα της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας;

Όπως επισημαίνει ο MacIntyre, θέση με την οποία συντάσσεται και ο Vattino, στις κοινωνίες μας έχει αναχθεί ο ατομικισμός σε αυτή καθαυτή «κοινωνική αξία», γεγονός που εξαναγκάζει τους κοινωνιολόγους να μιλούν πλέον για μία *κοινωνία των μοναχικών μαζών*⁽¹¹⁾.

(6) Vattino, G. (2002), *Kurze Geschichte der Philosophie im 20. Jahrhundert. Eine Einführung*, Herder Spektrum, München, σελ. 126 κ.ε..

(7) Gutmann, Amy (1993), «Die kommunitaristischen Kritiker des Liberalismus», στο: Honeth, Axel, *Kommunitarismus. Eine Debatte über die moralischen Grundlagen moderner Gesellschaften*, Campus Verlag, Frankfurt am Main/New York 1993, σελ. 68.

(8) Weber, Max (1997), *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, μεταφ. Μ. Κυπραίου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σελ. 31 κ.ε.

(9) ό., α. κεφ. 3^ο σελ. 101 κ.ε.

(10) Rawls, John (1993), *Gerechtigkeit als Fairness*, στο: Honeth, Axel, *Kommunitarismus. Eine Debatte über die moralischen Grundlagen moderner Gesellschaften*, Campus Verlag, Frankfurt am Main/New York 1993, σελ. 41, βλ. Επίσης Forst Rainer, *Im Spiegel der Gerechtigkeit. Wie muss eine Gesellschaft organisiert sein, damit ihre Mitglieder fair miteinander umgehen? Über den amerikanischen Philosophen John Rawls*. Die Zeit 8. 5. 2003 (Φύλο 20), σελ. 43.

(11) Vattino, ο.π., sel-139.

Το φαινόμενο της εξαθλίωσης των μαζών που χαρακτηρίζει την εποχή της νεωτερικότητας⁽¹²⁾ δεν είναι μόνον οικονομικό αλλά αφορά εξίσου τις σχέσεις κοινωνικής αλληλεξάρτησης και αλληλεγγύης⁽¹³⁾.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω απόψεις θα μπορούσε να προσθέσει κανείς έναν ακόμη ορισμό της οικονομικής διάστασης της ηθικής. *Η οικονομική διάσταση της ηθικής συνίσταται στο ότι δεν θα πρέπει να αυξάνεται το εισόδημα κάποιου αναλογικά περισσότερο από την αύξηση της άμεσης ή έμμεσης συμβολής του στο οικονομικό ή και πνευματικό προϊόν της κοινωνίας. Όταν συμβαίνει το αντίθετο έχουμε ανήθικη συμπεριφορά.*

Στόχος της μελέτης, λοιπόν, είναι να καταδείξει ότι οι αυθαίρετες αυξήσεις τιμών όχι μόνον αντιβαίνουν στην έννοια της ηθικής, αλλά και δεν εξυπηρετούν μακροπρόθεσμα τα συμφέροντα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Εξετάζει συγκεκριμένα τις αυξήσεις α) των τιμών στους τομείς των τροφίμων που θύγουν τα ασθενέστερα οικονομικά κοινωνικά στρώματα, πρωτίστως τα πλατειά λαϊκά στρώματα β) τον τουρισμό που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας και γ) την εξέλιξη των πανωτοκιών των τραπεζών, ζήτημα ζωτικής σημασίας, σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στους κόλπους της ελληνικής οικονομίας. Τέλος εξετάζεται συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η τιμή του νωπού γάλακτος. Επιδίωξη της εργασίας είναι να καταδείξει γιατί δεν λειτουργεί η καταναλωτική δημοκρατία στην Ελλάδα και με ποιόν τρόπο θα επιτυγχάνονταν κάτι τέτοιο.

2. Η ζώνη του Ευρώ: Σύγκριση εισοδημάτων και τιμών μεταξύ Ελλάδας και των άλλων χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η μετάβαση από τα διάφορα εθνικά νομίσματα στο Ευρώ, οδήγησε σε τεράστιες ανατιμήσεις σε πολλές χώρες της Ευρώπης, μεταξύ αυτών και στην Ελλάδα. Έτσι, οι συνέπειες της αλλαγής του νομίσματος αποδεικνύονται τελικά ιδιαίτερα δυσμενείς για τον Έλληνα καταναλωτή, αφού η αγοραστική δύναμη της εργασίας στη χώρα μας είναι χαμηλότερη του μέσου ευρωπαϊκού όρου. Ειδικότερα, ενώ το κόστος ζωής του Έλληνα φθάνει στο 90% του μέσου κοινοτικού όρου, ο μισθός του Έλληνα εργαζόμενου αγγίζει μόλις το 57% του αντίστοιχου κοινοτικού⁽¹⁴⁾.

(12) Παπαδημητρίου Ζ (2002), *Μεταμοντέρνα αδιέξοδα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σελ 14.

(13) Για μια σύντομη παρουσίαση της έννοιας νεωτερικότητα η οποία ξεκίνησε ως μια ιδέα διαφοροποίησης προς το καλύτερο τον δέκατο όγδοο, αιώνα για να μεταβληθεί σε μια ιδέα διαφοροποίησης προς το χειρότερο σε ότι αφορά την ανθρώπινη κοινωνία στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, βλ. Τζιόβας Δ., *Η κυριαρχία της νεωτερικότητας*, Κυριακή 24 Δεκεμβρίου 2000 - Αρ. Φύλλου 13152, σελ. Β11.

(14) Βλ. εφημερίδα, «Καθημερινή», 27.7.03, σελ. 18.

Πίνακας 1.
Διαπιστώσατε αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων,
και αν ναι σε ποιούς τομείς;

	Απαντήσεις	%
Όχι	46	15,3%
Ναι, στα είδη πρώτης ανάγκης	103	34,3%
Ναι, στα είδη ένδυσης και υπόδησης	26	8,7%
Ναι, στην παροχή υπηρεσιών	33	11,0%
Ναι, σε όλα	120	40,0%
Σύνολο:	328	109,3%
Δείγμα: 300 ατόμων, 328 απαντήσεις.		

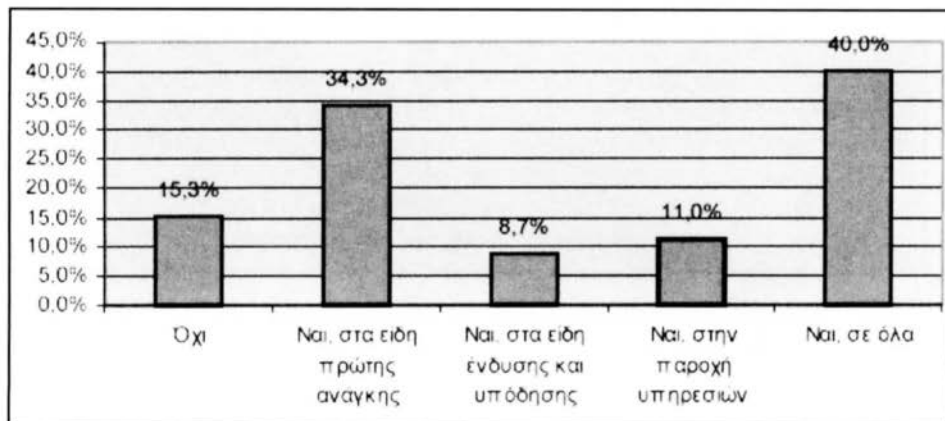
Πηγή: Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφόρησης και Πολιτισμού (ΕΚΕΠΠ), Έρευνα για το Ευρώ. Μετάβαση, εισαγωγή, αποδοχή και εξοικείωση των πολιτών (έρευνα σε ηλεκτρονική μορφή <http://www.ekcpp.gr>), Θεσσαλονίκη 2002.

Επιπλέον η κατάσταση καθίσταται ακόμη πιο επώδυνη εξαιτίας της άγνοιας των αλλαγών που επέφερε το Ευρώ στον υπολογισμό των τιμών των αγαθών από δραχμές σε Ευρώ, όπως δείχνουν τα αποτελέσματα έρευνας του ΕΚΕΠΠ που διενεργήθηκε τον Ιούνιο του 2002. Σε δείγμα 300 ατόμων, το 36,6% των πολιτών δήλωσαν ότι οι τιμές αυξήθηκαν σε όλα τα είδη, το 31,4% μόνον στα είδη πρώτης ανάγκης, το 7,9% στα είδη ένδυσης και υπόδησης, ενώ το 10,1% εντοπίζει αύξηση των τιμών στην παροχή υπηρεσιών. Γενικά, το 86,0% των ερωτηθέντων διαπιστώνει αυξήσεις και μόνον το 14,0% υποστηρίζει πως οι τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών παραμένουν σταθερές.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, Ο Έλληνας καταναλωτής δεν έχει σαφή εικόνα των τιμών. Συγκρίνοντας την κατάσταση των τιμών στην Ελλάδα με αυτή στις άλλες χώρες-μέλη Ευρωπαϊκής Ένωσης διαπιστώνει κανείς τις ακόλουθες διαφορές: Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος απολαβών στην ζώνη του Ευρώ υπολογίζεται στα 2.141 Ευρώ, όταν το μέσο μηνιαίο εισόδημα του Έλληνα εργαζόμενο ανέρχεται μόλις στα 1.141 Ευρώ. Οι Έλληνες πρέπει να εργαστούν 95 ώρες και 45 λεπτά για να προμηθευτούν 100 είδη τροφίμων και ποτών σε αντίθεση με τους Βρετανούς, οι οποίοι με 57 ώρες και 18 λεπτά της ώρας αγοράζουν την ίδια ποσότητα. Σε καλύτερη θέση βρίσκονται και οι Γάλλοι, οι οποίοι πρέπει να εργαστούν 20 λεπτά περισσότερο από τους Βρετανούς για να αγοράσουν τα ίδια αγαθά και υπηρεσίες. Πολύ πιο καλύτερη είναι η θέση των Γερμανών εργαζόμενων, οι οποίοι χρειάζονται μόνον 48 ώρες και 35 λεπτά για να απολαύσουν τα ίδια αγαθά. Ο καφές σαν παράδειγμα κοστίζει στη χώρα μας 3,40 Ευρώ, στο Βέλγιο μόλις 2, στη Γαλλία 1,85 και στην Ισπανία

1,77 Ευρώ. Η μπύρα πάλι κοστίζει 4,5 Ευρώ στην Ελλάδα, στην Ολλανδία 2,10, στο Λουξεμβούργο 2,25, στην Πορτογαλία 2,50, στην Ισπανία 2,63 και τέλος στη Γερμανία 2,70 Ευρώ⁽¹⁵⁾.

Διάγραμμα 8.
Διαπιστώσατε αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων,
και αν ναι σε ποιούς τιμείς;

Πηγή: Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφόρησης και Πολιτισμού (ΕΚΕΠΠ), Έρευνα για το Ευρώ. Μετάβαση, εισαγωγή, αποδοχή και εξοικείωση των πολιτών (έρευνα σε ηλεκτρονική μορφή <http://www.ekepp.gr>), Θεσσαλονίκη 2002.

Αυτή η αυθαιρεσία στη διαμόρφωση των τιμών σε αγαθά και υπηρεσίες έχει προφανώς να κάνει με τις συνθήκες δημιουργίας του νεοελληνικού κράτους. Δεν αναπτύχθηκε για ιστορικούς κυρίως λόγους κάποια μορφή ομοιογενούς, κοινωνικά και ηθικά νομιμοποιημένης οικονομικής συμπεριφοράς στη νεότερη Ελλάδα, με αποτέλεσμα να υστερεί σε θέματα λειτουργίας της αγοράς σε σχέση με την κεντρική και βόρεια Ευρώπη. Δεν ανέπτυξε, με άλλα λόγια, θεσμούς αποτελεσματικού, δεσμευτικού και αποτρεπτικού κοινωνικού ελέγχου, τόσο σε ό,τι αφορά την οικονομική και κοινωνική όσο και την πολιτική ζωή του τόπου. Αν και η Ελλάδα εισήγαγε χρονικά αρκετά νωρίς το καθολικό δικαίωμα ψήφου,

(15) Βλ. «Καθημερινή», ό.π.. Φαίνεται πως στη χώρα μας έχουμε «παράδοση» στη διαμόρφωση των τιμών. Αναφερόμενος στο κόστος ζωής στην Ελλάδα, αμέσως μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους ο F.P.G. Greverus, μέλος της Αρχαιολογικής Εταιρείας των Αθηνών, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι στην Αθήνα ιδρύθηκαν κατασκευαστικές εταιρείες, οι οποίες και ανήγειραν κατοικίες που κόστιζαν 16 έως 20 χιλιάδες δραχμές και τις νοίκιαζαν 6-8 χιλιάδες δραχμές ετησίως. Greverus, F.P.G., 1838, σελ. 22. Σε άλλο σημείο παρατηρεί ότι η ζωή στην Αθήνα είναι πολύ ακριβή. Έτσι, η ρετιόνα κοστίζει στην πρωτεύουσα τριπλάσια απ' ό,τι στο Μοριά και εκτός τούτου κακή (βλ., ό. α. σελ. 36), ενώ η μπύρα στην Αθήνα είναι δέκα φορές πιο ακριβή απ' ό,τι στο Μόναχο, βλ., ό. α. σελ. 29.

με το Σύνταγμα του 1864, ο θεσμός της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας δεν λειτούργησε ποτέ σωστά και παρέμεινε καχεκτικός, καθώς δεν υπήρξε συγκροτημένη αστική τάξη, ικανή να προωθήσει με συνέπεια τον εκσυγχρονισμό της χώρας⁽¹⁶⁾. Το πνεύμα του Διαφωτισμού που εμπύχωσε τους βάρδους της Ελληνικής Επανάστασης του '21, ήταν μάλλον εμβόλιμο και δεν μπόρεσε να μπολιάσει με τα μηνύματά του την κοινωνική και πολιτική ζωή του τόπου. Η ηθική που εξέθρεψε ο Διαφωτισμός, όντας μεταφτυεμένη, δεν καρποφόρησε ει μη μόνον κάτω από συνθήκες θερμοκηπίου. Έτσι, η Ελληνική Δημοκρατία εξελίχθηκε σε «Δημοκρατία μετ' εμποδίων», όπως εύστοχα χαρακτηρίστηκε⁽¹⁷⁾.

Σε ό,τι αφορά το θέμα των τιμών, το καλοκαίρι του 2003 ξέσπασε στην Ελλάδα μεγάλη κοινωνική αναταραχή λόγω των αλόγιστων αυξήσεων σε πολλά αγαθά και υπηρεσίες. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη πιο πολύ εξαιτίας της φθίνουσας αγοραστικής δύναμης των λαϊκών στρωμάτων. Ενόψει της λαϊκής δυσχερείας, η κυβέρνηση εξαναγκάστηκε να λάβει πρωτοβουλίες, προκειμένου να ελέγξει την αγορά και να πατάξει την αισχροκέρδεια. Η λήψη μέτρων επιβεβαιώνει την ανεπάρκεια της σχετικής νομοθεσίας στη χώρα μας καθώς και τις δυσκολίες συνεπούς εφαρμογής των υφιστάμενων νόμων, αλλά και η είσοδος στη ζώνη του Ευρώ, βρήκε τη χώρα απροετοίμαστη για μια τέτοια αλλαγή. Σε κάθε περίπτωση καθιστούν εμφανή την αδυναμία της ελληνικής αγοράς να λειτούργησει ομαλά, με αποτέλεσμα η κρατική παρέμβαση να είναι αναπόφευκτη.

Τα κυβερνητικά μέτρα για την αντιμετώπιση της αισχροκέρδειας προβλέπουν α) την επέκταση της αναγραφής ενδεικτικών τιμών σε 15 βασικά είδη με ταξύ των οποίων το γάλα και τα αναψυκτικά, κάτι το οποίο ίσχυε ήδη για τα εμφιαλωμένα νερά, β) την υποχρεωτική ανάρτηση τιμοκαταλόγων σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, από εστιατόρια και μπαρ μέχρι και ιατρεία, γ) την παραπομπή στην Επιτροπή Ανταγωνισμού των επαγγελματιών, οι οποίοι δεν ακολουθούν την κυβερνητική πολιτική εναρμόνισης των τιμών, δ) την εφαρμογή του νόμου που απαγορεύει την πώληση προϊόντων κάτω από την τιμή του κόστους και ε) τον έλεγχο στη διαμόρφωση των τιμών στα κυλικεία που λειτούργουν σε αρχαιολογικούς χώρους, σχολεία και δημόσιες υπηρεσίες⁽¹⁸⁾.

3. Η διαμόρφωση των τιμών

3.1. Τρόφιμα

Τα τρόφιμα ανήκουν στην κατηγορία καταναλωτικών αγαθών, όπου οι αυξήσεις των τιμών γίνονται ιδιαίτερα αισθητές στα χαμηλότερα εισοδήματα, καθώς τα αγαθά αυτά αφορούν καθημερινές ανάγκες και ως εκ τούτου πλήττουν κυρίως εκείνα τα στρώματα που δαπανούν για την κάλυψή τους το μεγα-

(16) Τσουκαλάς, Κ. (1977), «Το πρόβλημα της πολιτικής πελατείας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα», στο: Βεγλερίης, Κωνσταντίνος κ.ά., *Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, σελ. 84.

(17) Nikolinakos, M., Nikolaou K., (1969), *Die verhinderte Demokratie: Modell Griechenland*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.

(18) Βλ. εφημερίδα «Αγγελιοφόρος», 10.8.03, σελ. 5.

λύτερο μέρος από το διαθέσιμο εισόδημά τους. Στον τομέα των τροφίμων, η Ελλάδα «αναδειχθηκε» το καλοκαίρι 2003 κυριολεκτικά σε πρωταθλήτρια στο θέμα της αύξησης των τιμών. Τον Ιούνιο, συγκριμένα, οι τιμές των τροφίμων αυξήθηκαν με ρυθμό 8,7%, ενώ ο κοινοτικός μέσος όρος ήταν μόλις 2,2%, σε σύγκριση πάντα με τον Ιούνιο του 2002. Η δεύτερη χώρα σε πληθωρισμό στα τρόφιμα ήταν η Ολλανδία με 4,2%. Την τρίτη θέση κατείχε η Ισπανία με ρυθμό αύξησης 2,8%. Στις υπόλοιπες χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι αυξήσεις των τιμών κυμάνθηκαν γύρω στο 2,8%⁽¹⁹⁾.

Η υπερβολική αύξηση των τιμών π.χ. στα οπωροκηπευτικά, οφείλεται στον διπλασιασμό των ανάμεσα στην χονδρική και την λιανική πώληση, όπως προκύπτει από επιτόπια έρευνα στην κεντρική Λαχαναγορά Θεσσαλονίκης στις 20.6.2003. Φαίνεται, λοιπόν, πως η Υπηρεσία Ελέγχου των Τιμών του Υπουργείου Ανάπτυξης αδυνατεί να ελέγξει την εξέλιξη των τιμών. Είδη ευρείας κατανάλωσης που παρουσίασαν αύξηση μέχρι και 100%, σε σχέση με τον Ιούνιο του 2002, είναι οι ντομάτες, οι πατάτες, τα καρπούζια, τα πεπόνια κλπ.⁽²⁰⁾, αν και την εποχή αυτή δεν υπήρξαν ακραία καιρικά φαινόμενα στην Ελλάδα που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν αυτές τις αυξήσεις, όπως συνέβη σε άλλες χώρες. Έτσι, οι υπέρμετρες αυξήσεις θα πρέπει να αποδοθούν μάλλον στην ανυπαρξία κρατικού ελέγχου και στην ανήθικη συμπεριφορά του λιανικού εμπορίου.

**Πίνακας 2. Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή.
Επιλεγμένες κατηγορίες
ΤΡΟΦΙΜΑ ΥΓΕΙΑ ΕΣΤΙΑΤ. ΞΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ**

Βέλγιο	2,8	2,5	3,3	1,5
Δανία	1,2	0,0	2,2	2,0
Γερμανία	0,3	0,3	0,6	0,9
ΕΛΛΑΔΑ	8,7	4,4	4,6	3,6
Ισπανία	3,5	2,3	4,1	2,8
Γαλλία	2,6	3,9	2,6	2,0
Ιρλανδία	1,5	7,7	6,4	3,8
Ιταλία	2,9*	3,6*	4,2*	2,9*
Λουξεμβούργο	1,7	-2,9	3,4	2,0
Ολλανδία	4,2*	4,1*	1,4*	2,5*
Αυστρία	1,9*	0,3*	2,5*	1,0*
Πορτογαλία	2,3	2,1	5,3	3,4
Φινλανδία	0,4	3,6	2,5	1,2
Σουηδία	0,3	2,7	2,4	2,0
Βρετανία	1,1	2,8	3,2	1,1
Ε.Ε. 15	2,2*	2,5*	3,1*	1,8*
Ευρω-12	2,4*	2,5*	3,1*	2,0*

*Πηγή: Eurostat, Copyright (2003), DSI Data Service & Information GmbH, International financial Statistics / IMF, Vol. 56, No 11 (2003), Προσωρινά στοιχεία.

(19) Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», ό.π., σελ. 23.

(20) Βλ. εφημερίδα «Αγγελιοφόρος», ό.π., σελ. 16.

Έντονες επίσης υπήρξαν οι ανοδικές διακυμάνσεις των τιμών που παρατηρήθηκαν εν όψει του Δεκαπενταύγουστου (πίνακας 3), περίοδος κατά την οποία οι έμποροι αναμένουν αυξημένη ζήτηση. Σημειώθηκαν αδικαιολόγητες αυξήσεις λοιπόν π.χ. οι εξής εκρήξεις τις παραμονές της Κοίμησης της Θεοτόκου (15 Αυγούστου 2003) σε σχέση με τις τιμές που ίσχυαν μέχρι τις 12.08.03, αυξήσεις παρόμοιες και ηθικά απαράδεκτες.

Αυτό σημαίνει ότι οι λιανοπωλητές εκμεταλλεύτηκαν τη συγκυρία της μεγάλης εορτής αλλά και το γεγονός ότι πολλά από τα καταστήματα θα ήταν κλειστά και το Σάββατο που συνέλιπτε με την 15 Αυγούστου για να αυξήσουν τις τιμές, καθότι οι καταναλωτές θα ήταν εξαναγκασμένοι να προμηθευτούν μεγαλύτερες ποσότητες απ' ότι συνήθως. Παρόμοια φαινόμενα παρατηρούνται τόσο τις γιορτές των Χριστουγέννων όσο και του Πάσχα. Είναι η γνωστή λογική του εύκολου και μεγάλου κέρδους που δυστυχώς φαίνεται να αποτελεί συστατικό στοιχείο της ελληνικής καθημερινότητας, κάτι, βέβαια, που συναντά κανείς και σε άλλες χώρες. Η συμπεριφορά αυτή αντίκειται φυσικά στον καντιανό ορισμό της ηθικής, που απαιτεί με αξιωματικό τρόπο στην προκειμένη περίπτωση το σεβασμό στους κανόνες της αγοράς, καθότι κανείς εμπορευόμενος δεν θα ήθελε να υπάρξει και ο ίδιος θύμα παρόμοιων πρακτικών.

Πίνακας 3. Διαφορά στις τιμές οπωροκηπευτικών στην αγορά μεταξύ 12/8/2003 και 13/8/2003

Προϊόν	Λαϊκή	Προϊόν	Λαϊκή
Αγγούρια ανά τεμάχιο	0,25-0,33	Αγγούρια ανά τεμάχιο	0,20-0,67
Καρότα	1	Καρότα	1-1,50
Κολοκυθάκια	0,50-1	Κολοκυθάκια	0,50-1,50
Κρεμμύδια ξερά	0,50	Κρεμμύδια ξερά	0,50-0,60
Κρεμμύδια φρέσκα	0,50	Κρεμμύδια φρέσκα	0,60-0,70
Λάχανο	0,30-0,50	Λάχανο	0,40-0,80
Μελιτζάνες τσακώνικες	0,40-0,90	Μελιτζάνες τσακώνικες	0,80-1,52
Μπάμιες	1,50-2,50	Μπάμιες	2,50
Παντζάρια	1	Παντζάρια	0,80-1
Πιπεριές μακριές	0,50-0,80	Πιπεριές μακριές	0,50-1,50
Πιπεριές χονδρές	0,50-0,80	Πιπεριές χονδρές	0,50-1,50
Ντομάτες επιτραπέζιες	0,25-1	Ντομάτες επιτραπέζιες	0,35-1
Φασολάκια τσαουλιά	0,50-1,50	Φασολάκια τσαουλιά	0,75-2

Πηγή: Εφημερίδα «Αγγελιοφόρος», 14/8/03, σελ. 36.

Χαρακτηριστικό της κατάστασης που επικράτησε στις τρεις αυτές ημέρες, ήταν ότι μόνον σε 2 από τα 16 είδη υποχώρησαν οι τιμές, ενώ στα υπόλοιπα δεκατέσσερα αυξήθηκαν έως και 50%. Αυτό καταδεικνύει γι' ακόμη μια φορά ότι οι έμποροι αγνοούν επιδεικτικά τις κυβερνητικές παρεμβάσεις στην αγορά, η οποία και συνεχίζει να αυθαιρετεί⁽²¹⁾. Ένδειξη της γενικότερης αντίλη-

(21) Βλ. εφημερίδες «Καθημερινή», 13/8/03, σελ. 23 και «Μακεδονία», 13/8/03, σελ. 40-41.

πης κερδοσκοπίας που διέπει την επιχειρηματική μας δραστηριότητα αποτελεί το γεγονός ότι η πολιτεία αναγκάστηκε να επιβάλλει στις αρχές Απριλίου 2005 πρόστιμο 200 εκ. Ευρώ σε 7 επιχειρήσεις Σούπερμάρκετ λόγω κερδοσκοπίας. Ακόμη όμως πιο απαράδεκτη υπήρξε η αντίδραση του Συνδέσμου Ελληνικών Σούπερμάρκετ (ΣΕΣΜΕ). Ο ΣΕΣΜΕ απείλησε να μετακυλίσει το πρόστιμο των 7 μελών του στους καταναλωτές με αυξήσεις τιμών των προϊόντων⁽²²⁾.

3.2. Τουρισμός

Ο τουρισμός αποτελεί ευαίσθητο και ως εκ τούτου ευάλωτο τομέα της ελληνικής οικονομίας, ιδιαίτερα σημαντικό, αφού αποτελεί το 16% του ΑΕΠ και το 18% της συνολικής απασχόλησης⁽²³⁾ συμβάλλει με 3,5 δισ. δολάρια στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας. Η ιδιαιτερότητα του χώρου συνίσταται στο ότι επηρεάζεται έντονα από τη γενικότερη οικονομική κατάσταση κυρίως της βόρειας Ευρώπης, απ' όπου προέρχονται οι περισσότεροι επισκέπτες, τις καιρικές συνθήκες, τις πολεμικές συρράξεις κλπ. Όπως επισημαίνει άλλωστε και η Διεύθυνση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ), ο ελληνικός τουρισμός υστερεί σημαντικά σε σύγκριση με άλλες τουριστικές χώρες σε ό,τι αφορά τη σχέση ποιότητας και τιμών, τομέας στον οποίο θα πρέπει να γίνουν ακόμη πολλά. Γενικά, η χώρα μας αντιμετωπίζει και θα αντιμετωπίσει και στο μέλλον προβλήματα ανταγωνισμού από άλλες τουριστικές χώρες της περιοχής, οι οποίες προσφέρουν παρόμοια «πακέτα» διακοπών με πολύ χαμηλότερο ωστόσο κόστος⁽²⁴⁾. Έτσι, το καλοκαίρι του 2003 σημειώθηκε στη Χαλκιδική πρωτοφανής μείωση της τουριστικής κίνησης, από 20% μέχρι και 40%.

Η πτώση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι με την αντικατάσταση της δραχμής από το Ευρώ παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των τιμών, με αποτέλεσμα π.χ. το 0,5 λίτρα εμφιαλωμένου νερού, που κόστιζε κάποτε 50 δραχ., έφθασε στα 50 λεπτά του Ευρώ (175 δραχ.), αύξηση δηλαδή της τάξης του 250%., νομικά αυθαίρετη αλλά και ηθικά απαράδεκτη. Άλλοι παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά τον τουριστικό τομέα είναι η ρύπανση της θάλασσας λόγω έλλειψης ολοκληρωμένων εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού, η μη ύπαρξη συστηματικού αγορανομικού ελέγχου και φυσικά η αμετροέπεια πολλών καταστηματαρχών και ιδιοκτητών τουριστικών επιχειρήσεων, γεγονός που αμαυρώνει την εικόνα της χώρας μας στο εξωτερικά και αποβαίνει τελικά σε βάρος ολόκληρου του κλάδου⁽²⁵⁾. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ, οι αδικαιολόγητα υψηλές τιμές είχαν σαν αποτέλεσμα να μειωθούν, το πρώτο πεντάμηνο του 2003, αισθητά οι διανυκτερεύσεις στη Χαλκιδική, συγκεκριμένα από 297.674

(22) www.eckpizo.gr - copyright © 1988-2006

(23) Αγγελής Γ. Ν., Φαληρέα Α. (2005), *Ανάκαμψη και τιμωρία, Τουρισμός και Οικονομία*, Τεύχος 308 - Ιούνιος, σελ. 12.

(24) Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», 17/8/03, Οικονομικό Μέρος, σελ. 6.

(25) Βλ. εφημερίδα «Αγγελιοφόρος της Κυριακής», 13/7/03, σελ. 28 και 35.

σε 216.419⁽²⁶⁾. Πτώση ρεκόρ των διανυκτερεύσεων ανέμεναν και οι ξενοδοχοί της Αθήνας, ιδιαίτερα σε μονάδες πολυτελείας, οι οποίες και παρουσίασαν μείωση κίνησης που αγγίζει το 20%, τουτέστιν η πληρότητα από 59,9%, τον Ιούνιο του 2002, δεν ξεπερνούσε το 39% τον ίδιο μήνα του 2003. Αντίθετα, στα ξενοδοχεία Β' κατηγορίας η πληρότητα από 63,29% τον Ιούνιο του 2002 μειώθηκε στο 60,48% το 2003, δηλαδή μόλις κατά 3%). Η διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες ξενοδοχείων αποδίδεται κυρίως στις υπερβολικές αυξήσεις τιμών στα ξενοδοχεία πολυτελείας⁽²⁷⁾.

Ακόμη και σ' αυτήν την κοσμοπολίτικη Μύκονο σημειώθηκε δραματική μείωση στις αφίξεις ξένων επισκεπτών, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να προχωρήσουν στην προσφορά πακέτων εβδομαδιαίων διακοπών σε Βρετανούς (αεροπορικό εισιτήριο και διανυκτέρευση) στην απίστευτη τιμή των 140 Ευρώ. Το ίδιο συνέβη και σε άλλες τουριστικές περιοχές της χώρας, όπως στη Λέσβο, Σκιάθο, Σάμο κλπ., όπου τα αντίστοιχα πακέτα προσφέρονταν στην τιμή των 126 Ευρώ⁽²⁸⁾. Παρόμοια προβλήματα αντιμετωπίζουν και άλλες τουριστικές περιοχές της χώρας. Από την άλλη πλευρά οι αυξήσεις στις τιμές τουριστικών υπηρεσιών έχουν αυξηθεί την πενταετία 2000-2004 κατά 29% έναντι 19% κατά μέσο όρο στην ΕΕ, ενώ στις μεταφορές 33% έναντι 18% αντίστοιχα⁽²⁹⁾.

3.3. Τόκοι υπερημερίας

Στο χώρο των Τραπεζών, η ελεύθερη οικονομία υπονομεύεται κυρίως λόγω της κεφαλαιοποίησης των τόκων υπερημερίας (πανωτόκια) που επιβάλλονται από τις διοικήσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων, όταν οι οφειλέτες αδυνατούν να ανταποκριθούν έγκαιρα στις υποχρεώσεις τους. Έτσι, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (σύμφωνα με δικούς της υπολογισμούς), είχε το 1992 απώλειες εσόδων 10,3 δισ. δρχ., όταν εξαναγκάστηκε να διαγράψει τους τόκους υπερημερίας που της όφειλε Οργανισμός Ανασυγκρότησης των Επιχειρήσεων (ΟΑΕ)⁽³⁰⁾. Τα ποσά είναι λοιπόν τεράστια άρα το πρόβλημα οξύ για τις ελληνικές επιχειρήσεις. Την κατάσταση αυτή ήρθε να διορθώσει ο νομοθέτης με τον Αναπτυξιακό Νόμο 2601, άρθρο 12 του 1998, οι παρενέργειες της ωστόσο εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι και σήμερα.

Η δυνατότητα αυτή ρύθμισης του προβλήματος των τόκων υπερημερίας δρομολόγησε αρχικά ο Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού κώδικα, συνεπικυρούμενος από την απόφαση 280 του 1980 της Νομοστατικής Επιτροπής και τέλος του Νόμου 2601 αρθ. 12 του 1998. Τον Ιούλιο του 2003, ομάδα βουλευτών

(26) Βλ. εφημερίδα «Μακεδονία», 20/7/03, σελ. 40-41.

(27) Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», 7/7/03, σελ. 23.

(28) Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», 10/8/03, Οικονομικό Μέρος, σελ. 6. και «Αγγελιοφόρος», 20/7/03, σελ. 20-29.

(29) Αγγελής Γ. Ν., Φαληρέα Λ., *Ανάκαμψη και τιμωρία, Τουρισμός και Οικονομία*. Τεύχος 308 - Ιούνιος 2005, σελ. 13.

(30) Βλ. εφημερίδα «Το Βήμα», 27.6.1993, σελ. Δ15.

της ΝΔ με επερώτησή της στη Βουλή ζητά να κλείσει η πληγή των πανωτοκίων, διότι οι κατασχέσεις συνεχίζονται και οι πλειστηριασμοί διαδέχονται ο ένας τον άλλο με ρυθμούς ριπής πολυβόλου..., ενώ αυξάνονται συνεχώς οι πτωχεύσεις επιχειρήσεων⁽³¹⁾. Με βάση τα αποτελέσματα έρευνας του γραφόντος στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης στην περίοδο από την 1-1-2003 έως την 31-8-2003 προέκυψαν τα εξής στοιχεία, για δημοσιευτήκαν συνολικά 192 πτωχεύσεις επιχειρήσεων. Στις 17 περιπτώσεις τα αιτία που προκάλεσαν την πτώχευση, ήταν οφειλές προς Τράπεζες, χωρίς όμως και να διευκρινίζεται το είδος της οφειλής.

Σε κείμενο της εταιρείας ΕΣΤΙΑ ΑΒΕΕΤ της Θεσσαλονίκης, που συνεργάστηκε στην περίοδο 1994-1998 με την τότε Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης και νυν Τράπεζα Πειραιώς, αναφέρεται ότι «οι τράπεζες ενεργούν εκβιαστικά και χωρίς να αφήνουν αποδεικτικά στοιχεία αιτιώντας την πληρωμή υπερωγκων ποσών ή τον αναγκαστικό πλειστηριασμό της εταιρείας, περιορισιακών στοιχείων του επιχειρηματία, και όταν κάποια επιχείρηση καταβάλλει τους οιοσδήποτε τόκους υπερωμερίας, δεν της επιστρέφουν τίποτε πέρα από τους τόκους που θα έπρεπε να καταβάλλει». Οι τράπεζες ωστόσο είναι της άποψης ότι νομιμοποιούνται να ανατοκίζουν τους τόκους υπερωμερίας, αφού, όπως δηλώνουν, μια από τις βασικές τους λειτουργίες είναι ο δανεισμός χρημάτων για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, με αντάλλαγμα την είσπραξη τόκων⁽³²⁾.

Με βάση τον υφιστάμενο συσχετισμό κοινωνικών δυνάμεων στην κοινωνία είναι «ηλίου φαεινότερον» ότι το τραπεζικό κεφάλαιο κατέχει ισχυρή θέση στις κοινωνίες μας, γεγονός που του επιτρέπει να επηρεάζει, πάντα σύμφωνα με τα συμφέροντά του, την πολιτική και κατ' επέκταση τη νομοθετική εξουσία. Η κατάσταση αυτή δεν συνάδει βέβαια με την έννοια της ηθικής, η οποία και επιβάλλει τόσο στους οφειλέτες όσο και στις τράπεζες να είναι συνεπείς με τις υποχρεώσεις τους, τηρώντας τους κανόνες δεοντολογίας του πιστωτικού συστήματος. Σύμφωνα με τον Νόμο 2601, άρθ. 12 του 1998 «οι οφειλόμενοι σε πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται εφόσον τούτο συμφωνηθεί, από την πρώτη μέρα της καθυστέρησης. Οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατα ελάχιστο όριο, είτε πρόκειται για συμβάσεις δανείων, είτε για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού και τα προσωρινά ή οριστικά κατάλοιπα αυτού».

Η κατάσταση που δημιουργήθηκε ήταν εκρηκτική, γεγονός που εξανάγκασε την πολιτεία να αναθεωρήσει τη σχετική νομοθεσία (νόμος 2912 άρθρο 42 του 2001), καθότι υπήρξαν περιπτώσεις τόκων υπερωμερίας, οι οποίοι, με την κεφαλαιοποίησή τους, ξεπέρασαν το τετραπλάσιο του δανεισθέντος ποσού. Ο νόμος αυτός ορίζει ότι κατ' εξαίρεση των κειμένων διατάξεων, η υφιστάμενη συνολική οφειλή από κάθε είδους συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων ...δεν δύ-

(31) Βλ. εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 18/7/03, σελ. 41 και «Μακεδονία», 14/9/03, σελ. 78.

(32) Μούργελας, Γ. (1997). «Ο ανατοκισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα», στο: *Δελτίον Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, τεύχος Δεκεμβρίου, σελ. 40.

ναται να υπερβεί τα παρακάτω πολλαπλάσια και συγκεκριμένα α) το τετραπλάσιο, εάν οι σχετικές συμβάσεις έχουν συναφθεί μέχρι 31.12.1985, β) το τριπλάσιο εάν τα άνω περιστατικά συνέβησαν από την 1.1.1986 μέχρι την 31.12.1990 και γ) το διπλάσιο εάν συνέβησαν από την 1.1.1991 μέχρι την 31.12.2000. Το γεγονός ότι οι επαχθείς αυτές συμβάσεις υπογράφονται εν γνώσει του δανειολήπτη, σημαίνει ότι αυτός βρίσκεται σε δεινή θέση, την οποία και εκμεταλλεύεται το πιστωτικό ίδρυμα. Εάν πάλι ο δανειολήπτης δεν γνωρίζει τους όρους, τότε δεν πρόκειται μόνον για θέμα ηθικής αλλά και νομιμότητας. Σε κάθε περίπτωση, η κατάσταση που επικρατεί, είναι κάθετα αντίθετη με κάθε έννοια ηθικής, τόσο από φιλοσοφική όσο και από κοινωνική άποψη. Μακροπρόθεσμα μάλιστα δεν συμφέρει και στην εθνική οικονομία, καθώς αποδυναμώνει τις επιχειρήσεις, περιορίζοντας αισθητά τη δανειοληπτική τους ικανότητα. Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 που διεξήχθησαν με απόλυτη επιτυχία στην Αθήνα, στο χώρο των Τραπεζών δύο κατηγορίες αγοραπωλησιών μέσω τραπεζικών δανείων συνιστούν οξεία κοινωνικά προβλήματα, οι κατασχέσεις i) αυτοκινήτων και ii) ακινήτων.

3.1.1. Οι κατασχέσεις αυτοκινήτων

Σύμφωνα με στοιχεία των Τραπεζών και των εισαγωγέων αυτοκινήτων το 2004 είχαν κατατεθεί 45.000 αιτήσεις στα δικαστήρια για την κατάσχεση καινούργιων αυτοκινήτων, από ένα σύνολο 300.000 νέων οχημάτων που μπήκαν στην κυκλοφορία στη χώρα μας. Κατά την αγοραπωλησία ενός αυτοκινήτου με δόσεις, η κυριότητα του οχήματος παρακρατείται από την τράπεζα μέχρι την πλήρη εξόφληση του δανείου που επισυνάπτει ο αγοραστής για να αποκτήσει το αυτοκίνητο. Έτσι, σε περίπτωση που ο αγοραστής δεν πληρώσει τις όλες τις δόσεις, του αφαιρείται η χρήση του Ι.Χ., το οποίο οδηγείται σε κάποια μάντρα με την οποία συνεργάζεται η Τράπεζα. Τελικά από αυτές τις 45.000 αιτήσεις κατάσχεσης αυτοκινήτων που κατατέθηκαν από τις τράπεζες, αναφέρουν οι υλοποιήθηκαν περίπου 20.000, διότι οι αγοραστές που κινδυνεύουν να χάσουν τα αυτοκίνητά τους, μέσω της συνδρομής του οικογενειακού περιβάλλοντος, η φίλων, καταφέρνουν τελικά να βρουν τα χρήματα που χρωστούν και η κατάσχεση «παγώνει»⁽³³⁾. Αυτός ο αριθμός των κατασχέσεων, όμως δεν είναι ευκαταφρόνητος και αξ σημειωθεί εδώ ότι οι αγοραστές χάνουν όλα τα χρήματα που έχουν πληρώσει.

3.1.2. Οι κατασχέσεις ακινήτων

Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Εθνικής Ομοσπονδίας Δανειοληπτών Ευάγγελο Κρητικό, το 2006 εκδόθηκαν από τα αρμόδια δικαστήρια 55.000 διαταγές πληρωμής για ακίνητα, δηλαδή διαμερίσματα, μονοκατοικίες, οικόπεδα, επαγγελματική στέγη, και 60.000 για οχήματα. Το 2005 ο αριθμός διαταγών πληρωμής είχε προσεγγίσει τις 100.000.

(33) Κώστας Ντελέζος. Στο *σφυρί 55.000 αυτοκίνητα*. Εφημερίδα Τα Νέα, 27-10-2005, σελ. 10.

Το πρώτο τρίμηνο 2007, υπογραμμίζει ο κ. Κρητικός, υπήρξε μπαράζ κοινοποιήσεων προγραμμάτων πλειστηριασμού, καθώς πληθαίνουν οι δανειολήπτες που αδυνατούν να πληρώσουν τις υποχρεώσεις τους στις τράπεζες. Σύμφωνα με τον κ. Κρητικό, το 2006 κοινοποιήθηκαν 18.000 προγράμματα πλειστηριασμού περιουσιακών στοιχείων (αφορούν σπίτια, οικόπεδα, επαγγελματικά ακίνητα) και 20.000 για οχήματα. Στατιστικά το 30% αυτών των περιουσιακών στοιχείων θα βγουν τελικά στο «σφυρί». Ενώ σημαντικός είναι και ο αριθμός αυτών που οι ιδιοκτήτες τους θα τα πουλήσουν αναγκαστικά. Μόνο από το Ειρηνοδικείο Αθήνας (αρμοδίο για ποσά μέχρι 9.000 ευρώ) εκδίδονται σε ημερήσια βάση 80-90 διαταγές πληρωμής⁽³⁴⁾.

Μία ακόμη μαρτυρία: Σε δικαστική διαμάχη με το τραπεζικό σύστημα, δικαιώθηκαν από το Ειρηνοδικείο Αθηνών τέσσερις καταναλωτές, οι οποίοι είχαν πληρώσει σε τράπεζα χρήματα που τους είχαν ζητηθεί ως διαχειριστικά έξοδα προκειμένου να τους χορηγηθεί δάνειο. Οι επιβαρύνσεις θεωρήθηκαν αδιαφανείς –στο βαθμό που δεν συναρτώνται με αποδεδειγμένα έξοδα της τράπεζας και αντιμετωπίζονται ως απαγορευμένες προμήθειες– και το Ειρηνοδικείο έκρινε ότι οι καταναλωτές πρέπει να πάρουν πίσω τα χρήματά τους⁽³⁵⁾.

- Επίσης η Τράπεζα της Ελλάδος επέβαλε σε 13 πιστωτικά ιδρύματα άτοκη κατάθεση συνολικού ύψους 14.133.334 Ευρώ για παραβάσεις των κανόνων διαφάνειας των συναλλαγών (ΠΔ/ΤΕ 2501/2002, όπως ισχύει) και των διατάξεων του άρθρου 42 του ν. 2912/2001, όπως ισχύει. Ειδικότερα οι παραβάσεις αφορούν:
 - παροχή όχι πλήρους ή έγκαιρης ενημέρωσης στους συναλλασσομένους
 - μη σαφή προσδιορισμό του ύψους και του τρόπου μεταβολής του κυμαινόμενου επιτοκίου
 - είσπραξη αναλογικής προμήθειας κατά τη χορήγηση δανείων ή πιστώσεων
 - παράλειψη επίδειξης της δέουσας επιμέλειας κατά τις συναλλαγές των πιστωτικών ιδρυμάτων με τους πελάτες τους
 - καθυστερημένη χορήγηση στοιχείων και παραστατικών εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων σε οφειλέτες.

Σε 13 πιστωτικά ιδρύματα άτοκη κατάθεση συνολικού ύψους 11.546.667 για παράβαση των προβλεπόμενων διαδικασιών που αφορούν την Πρόληψη και Καταστολή της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριό-

(34) Καραγεώργου Έφη, *Κατασχέσεις ρεκόρ*. Το Έθνος 12-5-2006.

(35) Αυτό ανακοίνωσε η Ένωση Καταναλωτών Ποιότητα Ζωής (ΕΚΠΟΙΖΩ) που επισημαίνει ότι η παρακράτηση των ποσών αυτών από τις τράπεζες, προκειμένου να χορηγηθεί το δάνειο, οδηγεί σε μια πολλαπλή εκμετάλλευση των καταναλωτών. Οι τράπεζες κατ' αυτό τον τρόπο μειώνουν το ποσό που τελικά χορηγούν ως δάνειο στον καταναλωτή, τον υποχρεώνουν όμως να πληρώσει ουσιαστικά τόκους μέχρι τη λήξη του δανείου και για το ποσό που τελικά δεν έλαβε. www.diktyo1.gr

τητες (N. 2331/1995 και σχετικές Εγκύκλιοι Διοίκησης της Τράπεζας της Ελλάδος) αλλά και την παράλειψη υιοθέτησης επαρκών διαδικασιών για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των σχετικών διατάξεων⁽³⁶⁾.

4. Η ικανοποίηση μη ικανοποίηση (satisfaction-dissatisfaction) των καταναλωτών απέναντι στις ανατιμήσεις του καλοκαιριού του 2003

Η ικανοποίηση ή η δυσφορία των καταναλωτών (consumer satisfaction / dissatisfaction) όπως και η έκφραση παραπόνων (complaining behavior) αποτελεί βασικό αντικείμενο έρευνας του μάρκετινγκ στη σύγχρονη οικονομική επιστήμη⁽³⁷⁾. Αν και σε μικρότερο βαθμό, παρόμοιες συμπεριφορές διαμαρτυρίας καθώς και καταγγελίες συναντά κανείς και στη χώρα μας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Ανάπτυξης, οι καταγγελίες των πολιτών (complaining behavior) αυξήθηκαν κατά 55% σε σχέση με την αντίστοιχη περυσινή περίοδο και συγκεκριμένα από 2.907 σε 4.509 περιπτώσεις. Παράτονα αντιμετωπίζουν πρωτίστως τα ινστιτούτα αδυνατίσματος και τα κέντρα διατροφής, όπου ο αριθμός κλήσεων δυσαρεστημένων πελατών που διαμαρτύρονται, έχει σχεδόν τριπλασιαστεί, τουτέστιν οι κλήσεις στον αριθμό «1720» αυξήθηκαν από 546 σε 1516. Τη δεύτερη θέση στη λίστα παραπόνων βρίσκονται θέματα που αφορούν μισθώσεις κατοικιών, όπου ο αριθμός των κλήσεων αυξήθηκε από 1.113 σε 1266 καθώς και στα τρόφιμα, όπου οι κλήσεις αυξήθηκαν από 68 σε 143. Με άλλα λόγια, η πολιτεία έχει δημιουργήσει, έστω και σε υποτυπώδη κατάσταση, έναν μηχανισμό καταγραφής των παραπόνων των καταναλωτών, αυτός ωστόσο δεν επαρκεί για να περιορίσει αποτελεσματικά την αυθαιρεσία της αγοράς.

Όσο παρατείνονταν η δυσάρεστη αυτή κατάσταση στην αγορά, οι καταναλωτές εξαναγκάζονταν να περιορίζουν τις δαπάνες τους, συμπεριφορά που θα μπορούσε να οξυνθεί ακόμη περισσότερο η οικονομική κρίση. Ήδη, στα τέλη Αυγούστου ο Σύνδεσμος Καταναλωτών Ελλάδος προέβη σε κινητοποιήσεις στην Αθήνα καθώς και σε άλλες πόλεις⁽³⁸⁾.

(36) <http://www.economist.gr/>

(37) Βλ. σχετικά Kottler, Ph. (1975), *Arbeitsbuch zu Marketing und Management*, C.E. Poeschel Verlag, Stuttgart. Ash, S.B. (1978), *Consumer Satisfaction – Dissatisfaction and Complaining Behavior with Durable Products*, Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University. Kröber-Riel, W. (1980), *Konsumentenverhalten*, Verlag Franz Vahlen, München, και Τσακλάγανος, Α. (2000), *Βασικές Αρχές Μάρκετινγκ*, τόμος 1 και 2, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

(38) Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», 13/8/03, σελ. 23.

5. Το καρτέλ γάλακτος

Στα τέλη του 2006 με αφορμή σκάνδαλο που εμπλεκόταν η γαλακτοβιομηχανία ΜΕΒΓΑΛ, οδήγησε σε έρευνα της διακίνησης του γάλακτος εκ μέρους της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού η οποία διαπίστωσε ότι λειτουργεί καρτέλ στον κλάδο των εταιρειών γάλακτος. Συγκεκριμένα εκπρόσωποι των εταιρειών Δέλτα, ΦΑΓΕ, Όλυμπος, Nestle Ελλάς, και Μεβγάλ, είχαν συναντηθεί το 2004 στην Λάρισα, με σκοπό τον έλεγχο τιμών παραγωγού και τον περιορισμό ανταγωνισμού. Η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού διαπιστώνει και στοιχειοθετεί ότι η Δέλτα και η Μεβγάλ είχαν δημιουργήσει κοινό μέτωπο με στόχο να παρεμποδιστεί κάθε ανταγωνισμός στον τομέα των τιμών⁽³⁹⁾.

Η περίπτωση του γάλακτος είναι η πιο κραυγαλέα. Σύμφωνα με προσωπική έρευνα στην επαρχία Λαγκαδά του νομού Θεσσαλονίκης όπου βρίσκονται οι εγκαταστάσεις των γαλακτοβιομηχανιών ΑΓΝΟ και ΜΕΒΓΑΛ, οι εταιρείες αυτές προμηθεύονται από τον παραγωγό το λίτρο του γάλατος, 35 λεπτά του Ευρώ. Η τελική τιμή στο πολυκατάστημα ανέρχεται σε 1,20 Ευρώ (Στα σούπερμάρκετ Αθρβανιτίδης, κόστιζε το λίτρο γάλακτος το Σεπτέμβριο του 2007, 1,29 Ευρώ ενώ στα ζαχαροπλαστεία 1,40). Η βιομηχανία αποκομίζει 44 λεπτά ανά λίτρο, η διανομή 0,13 λεπτά, τα σούπερμάρκετ 0,18, και ο ΦΠΑ ανέρχεται σε 10 λεπτά ανά λίτρο⁽⁴⁰⁾.

Για να αντιληφθούμε το μέγεθος της εκμετάλλευσης παραγωγών και καταναλωτών από το καρτέλ του γάλακτος στην Ελλάδα, θα συγκρίνουμε τις τιμές αγοράς του γάλακτος από τους και την τιμή του στον τελικό καταναλωτή σε άλλη χώρα. Στην Αυστρία λοιπόν στις 1.6.2007 η αγορά του γάλακτος από τον παραγωγό ήταν 35 λεπτά του Ευρώ ανά κιλό, η δε λιανική τιμή που πλήρωνε καταναλωτής ήταν 79 λεπτά⁽⁴¹⁾. Στην Ολλανδία επίσης 79 λεπτά⁽⁴²⁾, στην Γερμανία και Μ. Βρετανία το λίτρο γάλακτος κοστίζει 62 λεπτά και 80 λεπτά (55 πένες) του Ευρώ αντίστοιχα⁽⁴³⁾. Εύλογα προκύπτει το ερώτημα ποια είναι η τιμή του γάλακτος στον παραγωγό. Στη Γερμανία σύμφωνα με το Υπουργείο Γεωργίας η τιμή του γάλακτος κυμαίνεται περίπου στα 30 λεπτά το κιλό⁽⁴⁴⁾. Διαπιστώνουμε ότι στην Γερμανία η τιμή γάλακτος ανάμεσα από τον παραγωγό ως τον καταναλωτή διπλασιάζεται. Στην Ελλάδα η τιμή γάλακτος ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία τετραπλασιάζεται. Αυτή η εξέλιξη της τιμής συνιστά μια ανήθικη συμπεριφορά, σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε στην εισαγωγή αυτής της εργασίας.

(39) Μαρία Σιδέρη, ανυποδωτές αντιδράσεις από τις εξελίξεις στο γάλα. Καθημερινή 12 Δεκεμβρίου 2004, σελ. 27.

(40) Μητράκης Γιώργος, *Ποιος θα πιάσει το καρτέλ*. Αγγελιοφόρος 24 Δεκεμβρίου 2006, σελ. 4 Οικονομία.

(41) <http://www.agraheute.com/index.php?redid=90049>

(42) <http://wap.stern.de/op/stern/de/ct/content/wirtschaft.immobilien/594331/2>

(43) <http://www.bier.de/dpanews/d/2aa01c467f51b0268a3865bf617c799d/>

(44) http://www.landwirtschaftmlr.badenwuettemberg.de/servlet/PB/menu/1041230_11_pcontent.html?

Η Συντονιστικής Επιτροπή Αγελαδοτρόφων Ελλάδας, κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου στη Θεσσαλονίκη ανέφερε ότι δέκα μεγάλες εταιρείες εμπορεύονται σχεδόν το σύνολο (περίπου το 92%) του ελληνικού γάλακτος⁽⁴⁵⁾. Η αγορά γάλακτος στην Ελλάδα λειτουργεί ως μονοπώλιο και ως μονοψώνιο. Η άποψη ότι η αγορά στον ελεύθερο ανταγωνισμό αυτορυθμίζεται αποτελεί μύθο τουλάχιστον για την ελληνική πραγματικότητα.

Η ανηθιότητα του καρτέλ του γάλακτος έγκειται στο ότι ενώ το γάλα εδώ και 15 χρόνια αγοράζεται από τους κτηνοτρόφους 30 λεπτά, έχει διπλασιαστεί η τιμή του στους καταναλωτές, διαπιστώνουμε με άλλα λόγια μια τεράστια κερδοφορία, η οποία όμως δεν είναι αποτέλεσμα της αύξησης του κοινωνικού προϊόντος, αλλά υπέρμετρης αφαίρεσης αγοραστικής δύναμης από τις άλλες εμπλεκόμενες κοινωνικές ομάδες, δηλ. τους παραγωγούς και τους καταναλωτές. Ισχύει τρόπον τινά, μια μορφή δικτατορίας των τιμών. Λειτουργεί αποτελεσματικά η προστασία του καταναλωτή στην Ελλάδα;

Η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού επρόκειτο να εκδώσει καταδικαστική απόφαση εναντίον του καρτέλ του γάλακτος έως τις 31 Ιουλίου 2007 αλλά η απόφαση αυτή εκδίδεται τελικά στα τέλη Νοέμβρη 2007⁽⁴⁶⁾ και η ποινή για το καρτέλ γάλακτος ανέρχεται σε 48,437 εκατ. ευρώ – επτά κορυφαίες γαλακτοβιομηχανίες, που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο δρούσαν συντονισμένα στην αγορά⁽⁴⁷⁾. Η προσπάθεια δωροδοκίας της Επιτροπής Ανταγωνισμού από την εταιρεία ΜΕΒΓΑΛ όταν της επεβλήθη από την πρώτη πρόστιμο 25 εκατ. Ευρώ, δεν είναι τίποτε άλλο από μια ένδειξη της νοοτροπίας που επικρατεί στον κλάδο⁽⁴⁸⁾. Η αναμφισβήτητα θαρραλέα απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού δεν αλλάζει τα τιμαριθμικά δεδομένα στην ελληνική αγορά γαλακτοκομικών ειδών.

Η διαφορά στην περίπτωση των γαλακτοκομικών προϊόντων ανάμεσα στην υπόλοιπη Ευρώπη και στην Ελλάδα έγκειται στο ότι στην Ευρώπη θυσιάζονται οι παραγωγοί χάριν των καταναλωτών, ενώ στην Ελλάδα θυσιάζονται και οι παραγωγοί και οι καταναλωτές χάριν του καρτέλ.

6. Τελικές επισημάνσεις

Για να παρουσιάσουμε πιο σφαιρικά το πρόβλημα δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει και μια άλλη πτυχή του θέματος. Οι Έλληνες καταναλωτές δεν αντιδρούν δυναμικά σε καμία απόφαση αύξησης των τιμών. Αντίθετα βλέπουμε στην Ιταλία ότι στην πρόσφατη απόφαση των βιομηχανιών ζυμαρικών να

(45) Την «εκβιαστική συμπεριφορά» των γαλακτοβιομηχανιών καταγγέλλουν παραγωγοί, Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, της 26-7-07.

(46) Μαρία Σιδέρη, Ώρα μηδέν για το καρτέλ γάλακτος. Καθημερινή της 22 -7-2007, σελ. 2 Οικονομική).

(47) Πέλεκυς 48 εκατ. για το καρτέλ στο γάλα Η Επ. Ανταγωνισμού επιβάλλει στη Vivartia πρόστιμο 16 εκατ. ευρώ και στη ΜΕΒΓΑΛ 13 εκατ. Καθημερινή της 30 Νοεμβρίου 2007.

(48) ΤΟ ΒΗΜΑ 26 Σεπτεμβρη 2006, αρ. Φύλλου 14873, σελ. Α10.

αυξήσουν τις κατά 20%, αντέδρασαν οι Ιταλοί καταναλωτές με αποχή από την αγορά ζυμαρικών για μια εβδομάδα και διαδηλώσεις με αποτέλεσμα οι τιμές των ζυμαρικών να μην αυξηθούν⁽⁴⁹⁾. Οι καταναλωτές στην Ελλάδα εθίζονται τελικά στις παράλογες τιμές και δεν αντιδρούν. Αυτό απέδειξε και η έρευνα του ΕΚΕΠΙ μετά την είσοδο της Ελλάδος στη Ευρωζώνη. Αυτή τη συμπεριφορά των Ελλήνων καταναλωτών επεσήμαναν και ξένοι επισκέπτες της χώρας μας, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα σύγκρισης παρόμοιων καταστάσεων ανάμεσα στη χώρα τους και την Ελλάδα. Έτσι ο καφές θα πληρωνόταν και ακριβότερα παρατηρούν οι Van Gent Werner, Walser L. Paul, συγγραφείς του βιβλίου με ταξιδιωτικές εντυπώσεις για την σύγχρονη Ελλάδα με τίτλο *Κανέλα στη σούπα. Η Ελλάδα που εκπλήσσει*, οι οποίοι επισημαίνουν ότι επειδή οι Έλληνες αγαπούν την παρέα στο καφενείο, θα πληρωναν τον καφέ ακόμη και ακριβότερα, έστω και αν αυτός κοστίζει ήδη πολύ περισσότερο απ' ότι στην υπόλοιπη Ευρώπη! Και συμπληρώνουν: Όμως και το καλάθι της νοικοκυράς στο σουπερμάρκετ είναι ακριβότερο στην Ελλάδα απ' ότι στη Γερμανία⁽⁵⁰⁾. Η έννοια καταναλωτική δημοκρατία, που αποτελεί μέρος της σύγχρονης δημοκρατίας. Ο Άγγλος φιλόσοφος John Ruskin, διέτύπωσε τις απόψεις του για την δύναμη των καταναλωτών ήδη στα 1850. Τον Απρίλιο του 2004 οργανώθηκε στο Αμβούργο επιστημονικό συνέδριο με θέμα «*Η καταναλωτική δημοκρατία. Η νέα πηγή υπεραξίας στην κοινωνία των ΜΜΕ*». Ενώ την προηγούμενη ημέρα τονίστηκε ότι το Marketing πρέπει να βρει νέες στρατηγικές για να ανεβάσει το επίπεδο της ελευθερίας των καταναλωτών σε ακόμη υψηλότερο επίπεδο, απ' όσο σήμερα αυτό φαίνεται ότι επετεύχθη. Ο καταναλωτής τελεσίδικα αναγνωρίζεται ως η τελευταία και απόλυτη εξουσία σ' αυτή την κοινωνία και στον κόσμο γενικότερα, μετά την παρακμή του κύρους της εκκλησίας, του εθνικού κράτους, των μεγάλων πολυεθνικών⁽⁵¹⁾. Το αν και κατά πόσο ισχύει κάτι τέτοιο για τον έλληνα καταναλωτή, αρμόδια πηγή για να αξιολογήσει είναι η στατιστική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6.1. Γενική σύγκριση αύξησης τιμών ειδών καταναλωτή στην Ελλάδα και τις χώρες της ΕΕ των 15

Με βάση το έτος 1990 οι αυξήσεις τιμών ειδών καταναλωτή σε διάφορες χώρες παρουσίασαν την εξής εικόνα (Πίνακας 4). Όπως φαίνεται από τον

(49) Σε αποχή από τα αγαπημένα τους αγαθά, κάλεσαν χθες οι καταναλωτικές οργανώσεις, τους Ιταλούς «μακαρονάδες», σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την επικείμενη νέα αύξηση της τιμής του. Αρκετοί ανταποκρίθηκαν και δεν περιέλαβαν στις χθεσινές αγορές τους ζυμαρικά. Εξάλλου, διαδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά της αύξησης, η οποία αποδίδεται στην άνοδο της τιμής των σιτηρών, πραγματοποιήθηκαν σε Ρώμη, Μιλάνο και Παλέρμο. Καθημερινή της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 2007, σελ. 1.

(50) Van Gent Werner, Walser L. Paul, *Zimt in der Suppe. Überraschendes Griechenland*. Rotpunkt Verlag. Zürich 2004, σελ. 154.

(51) Kemp Wolfgang, *Mehr ist weniger*. Die Zeit 19-5-2004, Nr. 22, σελ. 40.

παρακάτω πίνακα (βλ. Πίνακα 4), η Ελλάδα παρουσίασε τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση τιμών ειδών καταναλωτή στο διάστημα 1990 έως 2005 για το οποίο υπάρχουν ολοκληρωμένα στοιχεία για τις 15 χώρες της ΕΕ, ήτοι $118,2-41,3=76,9\%$, έναντι $110,6-79,6=31,0\%$ μόλις της Αυστρίας, $111-81,6=29,4\%$ ακόμη λιγότερο του Βελγίου, $110,2-80,9=29,3\%$ παρόμοια περίου της Δανίας, $106-83,1=22,9\%$ της Φιλανδίας, $109,9-84,3=25,6\%$ της Γαλλίας, $108,3-78,7=29,6\%$ της Γερμανίας, Πορτογαλία $116,9-61,8=55,1\%$, $118,9-77,8=51,1\%$ της Ιρλανδίας, $112,7-69,2=43,5\%$ της Ιταλίας, $112-80,8=31,2\%$ του Λουξεμβούργου, $113,1-78,6=34,5\%$ της Ολλανδίας, $117,2-68,3=49,9\%$ της Ισπανίας, $107-79,6=27,9\%$ της Σουηδίας και τέλος $112,8-74,1=38,7\%$ της Μεγάλης Βρετανίας. Κατά μέσο όρο η Ελλάδα στα 16 έτη του πίνακα παρουσίαζε την υψηλότερη αύξηση τιμών στις χώρες μέλη της ΕΕ, ήτοι 4,8% ετησίως. Αυτό σημαίνει ότι στη χώρα μας κάτω από τις επικρατούσες συνθήκες, η αγορά αυτορυθμίζεται λιγότερο από τις άλλες χώρες της ΕΕ, επειδή δεν ελέγχεται αποτελεσματικά από την κοινωνία και την πολιτεία. Καλώς εννοούμενη λειτουργία της αγοράς εννοείται μόνο όταν συνοδεύεται από την καλή λειτουργία του κράτους. Η δεύτερη αποτελεί προϋπόθεση του πρώτου. Γι' αυτό ψεύδονται όσοι υπόσχονται καλύτερη λειτουργία της αγοράς με περιορισμό του ρόλου του κράτους. Αυτό υποστηρίζει ο εκπρόσωπος του τομέα έρευνας «Το κράτος σε μετάβαση» της γερμανικής εταιρείας έρευνας, Stephan Leibfried⁽⁵²⁾.

Πίνακας 4.
Αυξήσεις τιμών καταναλωτή
στο διάστημα 1996-2005 στην ΕΕ των 15

Main Economic Indicators - Comparative Subject tables															
COUNTR	AUSTRIA	BELGIUM	DENMARK	FINLAND	FRANCE	GERMANY	GREECE	IRELAND	ITALY	LUXEMB	NETHER	PORTUG	SPAIN	SWEDEN	UNITED KINGDOM
SUBJEC'	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUM	CONSUMER PRIC
TIME PERIOD															
1990	79,6	81,6	80,9	83,1	84,3	78,7	41,3	77,8	69,2	80,8	78,6	81,8	68,3	79,6	74,1
1991	82,2	84,2	82,9	86,7	87	81,9	49,3	80,3	73,5	83,3	81,1	68,3	72,4	87,1	78,4
1992	85,5	86,3	84,6	89,2	89,1	86,1	57,1	82,8	77,4	85,9	83,7	74,8	76,7	89,2	81,3
1993	88,6	88,7	86,7	91,2	91	89,9	65,4	84	81	89	85,8	79,8	80,2	93,4	82,8
1994	91,2	90,8	87,4	92,2	92,5	92,3	72,5	85,9	84,2	91	88,2	84,1	84	96,4	84,7
1995	93,3	92,1	89,2	92,9	94,2	93,9	79	88,1	88,7	92,7	89,9	87,6	87,9	97,7	87,6
1996	95	94	91,1	93,5	96	95,3	85,4	89,6	92,2	93,8	91,7	90,3	91	98,3	89,7
1997	96,3	95,5	93,1	94,6	97,2	97,1	90,2	91	94,1	95,1	93,7	92,4	92,8	98,9	92,5
1998	97,2	96,4	94,8	95,9	97,8	98	94,5	93,2	95,9	96	95,6	95	94,5	98,7	95,7
1999	97,7	97,5	97,2	97	98,3	98,6	96,9	94,7	97,5	96,9	97,7	97,2	96,7	99,1	97,2
2000	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
2001	102,7	102,6	102,4	102,6	101,6	102	103,4	104,9	102,8	102,7	104,2	104,4	103,6	102,4	101,8
2002	104,5	104,2	104,8	104,2	103,6	103,4	107,1	109,7	105,3	104,8	107,6	108,1	106,8	104,6	103,5
2003	105,9	105,8	107	105,1	105,8	104,5	110,9	113,6	108,1	106,9	109,9	111,6	110	106,6	106,5
2004	108,1	108	108,3	105,3	108	106,2	114,1	116	110,5	109,3	111,2	114,2	113,4	107	109,7
2005	110,6	111	110,2	106	109,9	108,3	118,2	118,9	112,7	112	113,1	116,9	117,2	107,5	112,8
2006	-	113	112,3	-	-	-	-	-	115,1	-	114,4	-	-	109	-

Πηγή: Economic Outlook No 80: Annual and Quarterly data
VARIABLE: Compensation per Employee, Private Sector

(52) Leifried Stephan, *Untertanenfabrik?* Ach wo! 16 Mai 2007, Die Zeit, σελ. 12.

Με την έννοια κράτος δεν νοείται περισσότεροι αργόσχολοι και διεφθαρμένοι δημόσιοι υπάλληλοι αλλά μεγαλύτερη δυνατότητα ελέγχου της αισχροκέρδειας, δηλ. το κράτος του οποίου οι λειτουργοί εργάζονται με γνώμονα την ηθική. Οι ειδικοί επί του θέματος της ηθικής της αγοράς Karl Hohmann και Michael Ungethüm πηγαίνοντας ακόμη πιο πέρα, υποστηρίζουν ότι το κοινωνικό κράτος δίνει ώθηση στην αγορά και τον ανταγωνισμό⁽⁵³⁾. Στην περίπτωση τόσο των παραγωγών και καταναλωτών γάλακτος, βλέπουμε ότι λειτουργεί ένα είδος μονοπωλίου, μιας κατάστασης δηλ. κατά την οποία, μερικές μεγάλες επιχειρήσεις γάλακτος στέκονται απέναντι σε μερικές χιλιάδες παραγωγούς και ταυτόχρονα ως μονοπώλιο, απέναντι σε μερικά εκατομμύρια καταναλωτές όπως υποστήριξε η Joan Robinson, αντικρούοντας τα επιχειρήματα του Alfred Marshall⁽⁵⁴⁾. Η αγορά, σύμφωνα με την επιφανή Βρετανίδα οικονομολόγο, δεν αυτορυθμίζεται μόνο με το καθεστώς του ελεύθερου ανταγωνισμού, γι' αυτό το λόγο η ελαγρύπνιση του κράτους είναι συχνά απαραίτητη.

Τα επίσης αυτά στοιχεία τεκμηριώνουν το μέγεθος της αφαίμαξης που υφίσταται ο έλληνας καταναλωτής, την ισχύ των κυρίαρχων της αγοράς και την αδυναμία ή την αδιαφορία του κράτους να τιθασεύσει το εμπόριο.

Οι έλληνες καταναλωτές οφείλουν να μιμηθούν τους Ιταλούς συναδέλφους τους μπουκντόροντας κατά καιρούς την αγορά διαφόρων αγαθών, διότι η παθητική τους στάση αποθρασύνει περαιτέρω την αισχροκέρδεια, και η αισχροκέρδεια αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη.

Χρέος λοιπόν της πολιτείας είναι να λάβει δραστικά μέτρα για τον περιορισμό της αισχροκέρδειας και όχι μόνο να την ελισημαίνει, όπως ήδη είδαμε παραπάνω. Η αύξηση της κάθε μορφής εισοδήματος (συσσώρευση), πρέπει να συνοδεύεται με την αύξηση των παραγομένων αγαθών και υπηρεσιών και όχι με την αυθαίρετη αύξηση των τιμών τους. Η οικονομική ανάπτυξη με παραγωγικές διαδικασίες σε μια κοινωνία είναι μονόδρομος, όταν το κράτος τηρεί και επιβάλλει τους κανόνες θεμιτού και ηθικού πλουτισμού. Όταν δεν συμβαίνει αυτό, παρατηρούμε φαινόμενα εξαθλίωσης των μαζών, σαν αυτά που η κοινωνία μας δεν γνώριζε μέχρι σήμερα, σε εποχές κατά τις

(53) Homann Karl, Ungethüm Michael, *Ethik des Wettbewerbs*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Samstag 23 Juni 2007, Nr. 143, σελ. 11

(54) Η Joan Robinson αντίκρουσε τις απόψεις του Alfred Marschall για την δυνατότητα ύπαρξης του απόλυτα ελεύθερου ανταγωνισμού, στα πλαίσια του οποίου το άτομο δεν έχει καμία πιθανότητα να επηρεάσει τις τιμές, ενώ πολλοί προμηθευτές έχουν τη δυνατότητα να τις επιβάλλουν μονοπωλιακά, αντίθετα με την αγορά εργασίας όπου οι περισσότεροι από αυτούς που προσφέρουν το προϊόν εργατική δύναμη στην αγορά εργασία σε λίγους σχετικά αγοραστές (εργοδότες) που αποτελούν τρόπον τινά μονοπώλιο. Γι' αυτό το τελευταίο φαινόμενο, καθιέρωσε η Joan Robinson την έννοια μονοπωλίου. Joan Robinson widerlegte Alfred Marshalls Annahmen einer vollkommenen Konkurrenz, nach welcher der Einzelne keinen Einfluss auf die Preisgestaltung habe, tatsächlich aber viele Anbieter einen monopolistischen Spielraum haben - anders als auf dem Arbeitsmarkt, wo die meisten Anbieter der Ware Arbeitskraft einem Quasimonopol relativ weniger Nachfrager gegenüberstehen. Für letzteres Phänomen prägte sie den Begriff des Monopsons. (http://de.wikipedia.org/wiki/Joan_Robinson)

οποίες το κατά κεφαλήν εισόδημα ήταν πολύ χαμηλότερο από το σημερινό. Το κραυγαλέο αυτό φαινόμενο είναι ότι ένα μικρό, αλλά διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό του πληθυσμού αναζητά ενδυμασία και τροφή στους κάδους απορριμμάτων, εικόνα που γνωρίζαμε μόνο από τις αμερικανικές κινηματογραφικές ταινίες. Η εξαθλίωση ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, φαινόμενο της νεωτερικότητας και προϊόν μεταξυ άλλων και της ανεξέλεγκτης λειτουργίας της αγοράς, δεν τιμά καθόλου την ηθική μας και τον πολιτισμό μας. Η προβολή αυτών των απόψεων θα συμβάλλει στην απόκτηση καταναλωτικής συνείδησης και γενικότερα στην εκλογίκευση της ελληνικής αγοράς και οικονομίας.

Βιβλιογραφία

Alasdair MacIntyre (1987), *Der Verlust der Tugend. Zur moralischen Krise der Gegenwart (After Virtue. A Study in Moral Theory)*. Campus. Frankfurt M-

Αντόρονο Τ., Χορζχάιμερ Μ. (1987), (Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φραγκφούρτης). *Κοινωνιολογία. Εισαγωγικά δοξίμια*. (Μετ. Διονύσης Γκράβαρης). Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα

Αριστοτέλης (1958), *Πολιτική*, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. Αθήνα

Ash, S. B. (1978), *Consumer Satisfaction/Dissatisfaction and Complaining Behavior with Durable Products*, Unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University

Βενεδίκτου Ιερομονάχου Αγορείτου, (1994) *Χρυσόστομον Ταμείον Πατρολογία Γένεσις*. Εκδόσεις Σαλονικίδη. Θεσσαλονίκη

Durkheim E. (1977), *Über die soziale Arbeitsteilung. Studie über die Organisation höherer Gesellschaften*. Suhrkamp. Frankfurt /M.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφόρησης και Πολιτισμού (ΕΚΕΠΠ) (2002). *Έρευνα για το Ευρώ. Μετάβαση, Εισαγωγή, Αποδοχή, και εξοικείωση των πολιτών*. (Έρευνα σε ηλεκτρονική μορφή), Θεσσαλονίκη, (Αριστοτέλους 18)

Giddens A. (1992), *Die Kontitution der Gesellschaft*. Campus Verlag. Frankfurt /M.

Greverus F. P. G. (1839), *Reiselust in Ideen und Bildern aus Griechenland*. Verlag von Wilhelm Kaiser. Bremen.

Gutmann Amy (1993), «Die kommunitastischen Kritiker des Liberalismus». In: Honeth Axel, *Kommunitarismus. Eine Debatte über die moralischen Grundlagen moderner Gesellschaften*. Campus. Frankfurt/ New York

Habermas J. (1968), *Erkenntnis und Interesse* Suhrkamp Verlag. Frankfurt a.M/.

Horkheimer M., Adorno T.W. (2001), *Dialektik der Aufklärung. Philosophische Fragmente*. Fischer Verlag. Frankfurt am Main

Homann Karl, Ungethüm Michael, *Ethik des Wettbewerbs*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Samstag 23 Juni 2007, Nr. 143

Kotler, Ph. (1975), *Arbeitsbuch zu Marketing - Management*. C.E. Poeschel Verlag. Stuttgart.

Kroeber-Riel W. (1980), *Konsumentenverhalten*. Verlag Franz Vahlen. München

Kraemer Klaus (2000), *Marktgesellschaft*, στο: Kneer Georg, Markus Schroer (επιμ.), *Soziologische Gesellschaftsbegriffe*. UTB für Wissenschaft. München - Wien - Zürich

Μούργελας Γ. (1997), «Ο ανατοξισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα». Στο: *Δελτίον Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*. Τεύχος Δεκεμβρίου.

Nikolinakos M., Nikolaou K. (1969), *Die verhinderte Demokratie: Modell Griechenland*. Edition suhrkamp. Frankfurt a.M/.

Παπαδημητρίου Ζ. Δ. (2002), *Μεταμοντέρνα αδιέξοδα*. Παρατηρητής. Θεσσαλονίκη

Parsons T. (1966), *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Englewood Cliffs. New York

Rawls J. (1993), Gerechigkeit als Fairness: Politisch und nicht metaphysisch. In: Honeth Axel, *Kommunitarismus. Eine Debatte über die moralischen Grundlagen moderner Gesellschaften*. Campus. Frankfurt/ New York

Russel Bertrand, *A History of Western Philosophy*, George Allen & Unwin. London 1945.

Savramis D., Die religiösen Grundlagen der neugriechischen Gesellschaft. In: Nikolinakos M., Nikolaou K., *Die verhinderte Demokratie: Modell Griechenland*. edition suhrkamp. Frankfurt/M 1969

Τσακλάγανος Ά., *Βασικές Αρχές Μάρκετινγκ* (2 Τόμοι). Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη. Θεσσαλονίκη 2000.

Τσουκαλάς Κ. (1977), «Το πρόβλημα της πολιτικής πελατείας στην Ελλάδα του 19^{ου} Αιώνα», στο: Βεγλερής, Κοντογιώργης κ.α., *Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*. Εξάντας Αθήνα

Van Gent Werner, Walsler L. Paul (2004), *Zimt in der Suppe. Überraschendes Griechenland*. Rotpunkt Verlag. Zürich

Vattino G., (2002), *Kurze Geschichte der Philosophie im 20. Jahrhundert. Eine Einführung*. Herder spektrum. München.

Weber M., (1919), *Wissenschaft als Beruf. Geistige Arbeit als Beruf. Vier Vorträge vor dem freistudentischen Bund*. München und Leipzig. Verlag von Duncker & Huboldt

Weber M., (1985) *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen

Weber M., (1997), *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του Καπιταλισμού*. Μετ. Μ. Κυπραίου. Gutenberg. Αθήνα

Νομοθεσία

Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα

Απόφαση 280 της 8-12-1980 της Νομοστατικής Επιτροπής

Νόμος 2601 της 15-4-1998

Νόμος 2912 της 8-5-2001

Αρθρογραφία

Homann Karl, Ungethüm Michael, *Ethik des Wettbewerbs*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Samstag 23 Juni 2007, Nr. 143

Kemp Wolfgang, *Mehr ist weniger*. Die Zeit 19-5-2004, Nr. 22

Leifried Stephan, *Untertanenfabrik? Ach wo!* 16 Mai 2007, Die Zeit